

Om den skyddade verkstaden i Säter och dess samarbete med Sätters sjukhus

Av kurator *Knut Blomquist* och bitr. överläkare *Bo Boholm*, Säter

De medicinska framsteg, som under 1950-talet möjliggjorde aktivisering av allt fler vid mentalsjukhus långtidsvårdade patienter, medförde även ökade förutsättningar för social återanpassning av dessa personer. Denna mer effektiva mentalsjukvård förde på ett markant sätt fram kravet på ökade rehabiliteringsresurser. Att på den medicinska behandlingen måste följa sociala åtgärder, blev en påtaglig realitet för de kuratorer, som på slutet av 1950-talet tillsattes vid mentalsjukhusen. I sina försök att lotsa dessa förbättrade men ej återställda patienter ut på arbetsmarknaden fann de flesta kuratorer, att avståndet mellan sjukhus och arbetsliv ofta var för stort för att klaras i ett kliv. Ett gott förhållande mellan sjukhus och arbetsvårdande myndigheter räckte inte alltid till för att överbrygga svårigheterna. Att patienterna under en tid med utsträckt frigång kunde få pröva sina krafter på arbete utanför sjukhuset blev ett dominerande önskemål. För de större sjukhusorterna med rikt differentierat näringsliv, torde denna lösning ej ha behövt medföra några större svårigheter. I Säter, där sjukhuset utgör den ojämförligt största arbetsgivaren och en endast mycket begränsad småindustri finnes, blev det svårt att mobilisera arbetsplatser för patienternas behov av arbetsträning.

Det var i detta läge som tanken föddes på att anordna en "mellanstation" för arbetsträning och kanske elementär yrkesutbildning. I början av 1961 tillsatte stadsfullmäktige en utredningskommitté med uppgift att försöka lösa denna fråga. Många möjligheter övervägdes under utredningsarbetet, och man fann snart, att Sätters stads och grannkommunernas behov av platser på skyddad verkstad skulle kunna tillgodoses samtidigt med sjukhusets för dess patienter. Man var därmed även klar med frågan om huvudmannaskap; det

blev naturligt för Sätters stad att åta sig detta. Tidigare tankar på landstinget som huvudman hade grundats på dess framtida roll inom mentalsjukvården men även på insatser inom arbetsvården i form av en skyddad verkstad i Borlänge, vars filial Säterverkstaden eventuellt kunde bli. I samarbete med länsarbetsnämnden, arbetsmarknadsstyrelsen och mentalsjukvårdsberedningens öppna-vård-grupp klarnade linjerna för den kommande verksamheten.

Frågan om branschriktning vållade inga större problem. En ingående undersökning beträffande möjligheterna till arbetsobjekt pekade otvetydigt mot det verkstadsmekaniska facket. Många större och mindre industrier visade intresse för saken och gav förhandslöften om kontinuerlig leverans av legoarbeten. Man var dock inom utredningskommittén helt på det klara med, att kraven på arbetsuppgift ej fick ställas högre, än att det svårplacerade schizofrena klientelet skulle kunna vara med. En av arbetsmarknadsstyrelsen och KÖY vid den tiden avslutad omskolningsverksamhet i Säter hade även jämnat vägen för en mekanisk branschriktning.

Lokalfrågan vållade inga svårigheter. Staden hade 1957 inköpt en verkstadslokal för 100 000 kronor, och i denna hade ungefär samma belopp investerats i reparationer och förbättringar. Det var i dessa lokaler arbetsmarknadsstyrelsen hade bedrivit sin omskolningsverksamhet, och stadens skolstyrelse hade här även tagit utrymme i anspråk för yrkesskola. Från början av 1964 kunde dock lokalerna friställas för den skyddade verkstaden.

Ur de avtal som staden slutit med berörda myndigheter kan sammanfattningsvis framföras följande. Ett stadsbidrag utgår med 40 % av underskottet på verksamheten, dock till högst 2.000 kronor per plats och år. Till den första

uppsättningen maskiner har statsbidrag utgått med 50 % (i realiteten c:a 65 % beroende på Sätters erbjudande att även förse grannkommunerna med skyddade verkstadsplatser). För lokaler kan utgå ett investeringsbidrag med 325 kronor per kvadratmeter nettogolvyta, varvid dock bidraget beräknas på högst 15 kvadratmeter per individuell arbetsplats. I avtal med medicinalstyrelsen gives sjukhuset rätt att disponera 20 av verkstadens 30 platser. De skall stå till arbetsförmedlingens förfogande och efter förslag från sjukhuschefen främst disponeras av vid sjukhuset intagna eller därifrån utskrivna personer. Verksamheten skall bedrivas enligt kungörelse om statsbidrag till verkstäder inom arbetsvården. I verkstadens styrelse skall ingå två av medicinalstyrelsen utsedda ledamöter. Verksamheten, vad den rör sjukhusets patienter, skall vara underkastad samma inspektion som gäller för mentalsjukhus, och produktionens inriktning skall ta ga hänsyn till arbetstagarnas särart. Mer omfattande förändringar i driften får ej företagas utan medicinalstyrelsens hörande. Den ekonomiska uppgörelsen innebär, att nettokostnaderna, det som återstår sedan statsbidragen frånräknats, delas mellan staden och sjukhuset i proportion till antalet platser vid verkstaden. I underlaget för beräkning av nettokostnaden ingår, förutom de direkta driftskostnaderna, även vissa kapitalkostnader i form av avskrivningar och räntor.

I början av maj 1964 kunde man så ta emot de första patienterna vid verkstaden och under sommarmånaderna har de 20 platserna successivt tagits i anspråk. Ersättningen till de vid verkstaden arbetande skall enligt avtalet fastställas av styrelsen i samråd med länsarbetsnämnden. Med hänsyn till, att det var fråga om personer som länge varit borta från arbetslivet, övervägande antalet hade f. ö. sjukbidrag eller förtidspension, valde man att börja med en så blygsam timpenning som två kronor med möjlighet till successiv ökning i 25-öresintervaller allt efter arbetsprestation. Trots denna blygsamma timsättning, som dock är betydligt mera tilltalande än flitpenningsystemet, omfattas arbetet med intresse av de flesta patienter som placerats vid verksta-

den. Ur ekonomisk synpunkt minst gynnsamt blir utfallet för de patienter, som uppbär en relativt hög sjukpenning. Vårdavgiften erlægges visserligen av försäkringskassan även under utsträckt frigång men sjukpenningen bortfaller helt. För patienter med pension i en eller annan form blir det ekonomiska resultatet betydligt mera gynnsamt så länge inte inkomsten påverkar den utgående pensionsförmånen. De flesta patienter har dock från början den inställningen, att ett dåligt ekonomiskt utbyte till stor del uppväges av möjligheten till arbetsträning och återanpassning i arbetslivet.

Vid uppläggningsen av verksamheten strävade man efter att få till stånd en verkstad med så allsidig maskinell utrustning som möjligt. Man var beroende av att kunna ta emot de mest skilda slag av legoarbeten och även, om så visade sig lämpligt, kunna starta egen tillverkning. Omkring 150.000 kronor investerade Sätters stad i maskinparken. I denna ingår 6 supportsvarvar, 1 vertikalfräsmaskin, 3 excenterpressar, 1 rörbockningsmaskin, 1 punktsvetsmaskin, 1 el-svetsomformare, 2 pellarborrmaskiner, 2 gassvetsutrustningar och apparatur för sprutlackering. Utöver detta finns handverktyg avsedda för mekaniskt arbete. Man fick redan från början användning för praktiskt taget alla dessa maskiner som i stort täcker hela registret för mekanisk verkstadsproduktion. Bland de större arbeten verkstaden fick att starta med var att tillverka campingbord med taburetter. Man lade upp en första serie på 10.000 bord, vilket torde täcka behovet av arbetsuppgifter för ett år framåt. Dessutom har verkstadsledningen kunnat anskaffa en lång rad mindre arbeten, vilket garanterar en mängd olika arbetsmoment och största möjlighet skapas för individuella arbetsuppgifter. Ansvarig för driften är en verkstadsföreståndare placerad i 17 lönegraden. Förutom väl vitsordad yrkesskicklighet har han, liksom de två arbetsledarna i lönegrad 13, genomgått de av AMS stipulerade arbetsledarkurserna.

De patienter som har provats vid verkstaden är alla behäftade med psykiska sjukdomstillstånd av kronisk natur, vilka menligt påverkat deras sociala situation och föranlett ofta mångårig

sjukhusvård. Det kliniska materialet är för mågert för någon form av statistisk bedömning, liksom är observationstiden ännu för kort för några mer bestämda slutsatser, men en kortfattad redovisning av patientmaterialet och resultatet hittills kan kanske vara av intresse.

Patienterna har indelats i två grupper, en med schizofrena tillstånd (I) och en med psykopathier och svåra neurotiska tillstånd, av socialt invaliderande natur (II). I denna grupp förekommer några verkligt svårartade fall med narkomani, prostitution, kriminalitet etc. i anamnesen. De båda grupperna redovisas i var sin tabell. För

I.

Kön Ålder	Yrke Civilst.	Sjd. tid	Pens.	Trivsel	Anpass- ning	Presta- tion
M/25	Tryckeri Og.	3 år	—	++	+	+
M/45	Byggn. Og.	4 år	+	+	++	++
M/26	Lantbr. Og.	9 år	+	+	—	+
M/43	Skogs. Og.	24 år	+	++	++	++
M/49	Div. Og.	18 år	+	+	+	+
M/25	Sågv. Og.	9 år	—	+	+	—
M/42	Skogs. Og.	8 år	+	+	++	+
M/41	Verkst. Og.	6 år	+	+	—	—
M/28	Div. Og.	6 år	+	+	—	—
M/28	Stud. Og.	7 år	—	+	+	—
K/45	H-fru Fsk.	13 år	+	+	++	++
K/42	Hembitr. Og.	19 år	+	+	++	++
K/33	Kontor Og.	13 år	+	+	—	+

Grupp I

Schizofrena tillstånd

(— = mindre god; + = god; ++ = mycket god)

II.

Kön Ålder	Yrke Civilst.	Pens.	Trivsel	Anpass- ning	Presta- tion
M/52	Lager Fsk.	+	+	++	—
M/26 ¹	Järnv. Og.	—	+	—	+
M/25	Rest. Og.	—	++	+	++
M/33	Rest. Og.	+	++	+	++
M/33	Folksk. Fsk.	—	++	+	++
M/50 ¹	Div. Fsk.	+	—	—	+
M/55	Lager Fsk.	—	++	+	++
M/22	Jordbr. Og.	—	++	+	++

Grupp II

Psychopathier

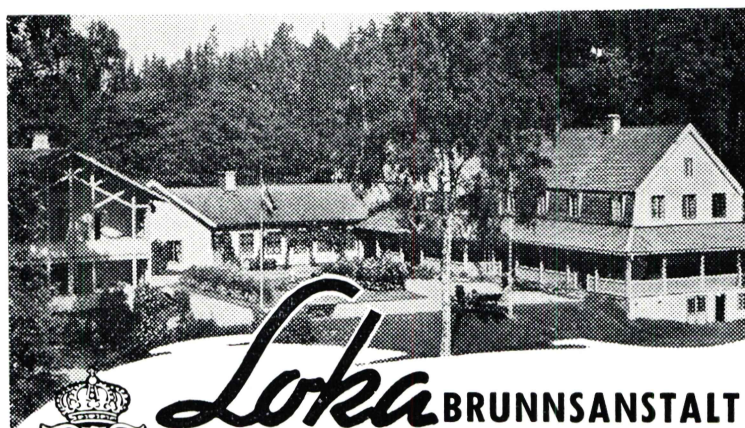
¹ Patienter som slutat vid verkstaden.

uppgifterna rörande patienternas trivsel på arbetsplatsen svarar överskötdaren på den sjukavdelning, där de vårdas, vilken har god kontakt med dem och väl känner till deras inställning. Arbetsledaren har bedömt patienternas anpassning till arbetsmiljön och deras arbetsprestationer.

I tabellerna har en patient uteslutits på grund av den korta tid han vistades på verkstaden. Det var fråga om en man med ett par års anamnes med svåra fobiska symtom, vilka dock efter behandling visat god regress. Det framkom emellertid vissa hospitaliseringstendenser och han var ytterst ovillig att försöka sig på någon verksamhet utanför sjukhuset. Efter två dagar på verkstaden tog han dock mod till sig och lät sig utskrivas; kanske var det slut på sötebrödsdagarna. Av de i tabellerna upptagna har dessutom ytterligare två patienter slutat, men efter längre tids arbete. Båda tillhör grupp II. Den ene, en viljesvag, passiv, 26-årig man, som var dåligt socialt förankrad och hade haft stora svårigheter tidi-

gare inom arbetslivet, var ordentligt hospitaliserad efter relativt lång sjukhusvård. Vid upprepade tillfällen hade han av de arbetsvårdande myndigheterna hänvisats till olika arbetsplatser i landet. På arbetsförmedlingens bekostnad reste han än hit och än dit för att "titta på jobb" men alltid var det något som inte passade. Efter 3 veckor på verkstaden tog han utan vidare spisning ett arbete som han tidigare tackat nej till. I och med arbetet på verkstaden hade hans sekundärvinst upphävts, det fanns ej längre något motiv för fortsatt viselse på sjukhuset. Den tredje som tröttnade var en 50-årig för bedrägeri straffri-förklarad men, som i mer än sju års tid vårdats på olika mentalsjukhus under diagnosen psykopathi.

Under den tid verkstaden nu varit igång har resultatet enligt vår mening minst sagt varit uppmuntrande. Patienter med ur prognostisk synpunkt mycket ogynnsamma kroniska sjukdomstillstånd har kunnat utföra ett meningsfullt arbete i verkstadsmiljö utan att några svårare komplikationer inträffat och med relativt goda arbetsprestationer. Redan detta förhållande är ett framsteg såväl ur terapeutisk som ur allmän social synpunkt. Utsikterna till en fortsatt rehabilitering till en öppen marknad utanför sjukhuset kanske inte är särskilt ljusa, då de här människorna efter många sjukdomsår saknar stöd i form av hem, familj, vänner, intresserade släktingar etc., men vad som redan kan skönjas av framgång sporrar till fortsatt strävan.

Loka BRUNNSANSTALT **-för rehabilitering och konvalescens**

Reumatiska, neurologiska och kärlsjukdomar. Moderna behandlingsmetoder. Skyddat läge i Västmanland. Säsong 1/6—23/8. Trivsamma rum. Restaurang i egen regi. Moderata priser. Överläkare: Docenten med. dr. P. Nordqvist, Göteborg. Begär prospekt från Kamrerarekontoret. Postadress: Loka Brunn. Tel. 0591/140 95, 0591/300 80.

KUNGL. GYTTJEBAD- OCH BRUNNSANSTALTEN LOKA